

BIBLIOGRAFIE

- Irimia 1979 = Dumitru Irimia, *Limba poetică eminesciană*, Iași, Editura Junimea.
- Irimia 1986 = Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Irimia 1999 = Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom.
- Irimia 2005 = Dumitru Irimia (coord.), *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice*, I. Arte, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Irimia 2007a = Dumitru Irimia, *Eminescu și „Convorbiri literare”*, în „Convorbiri literare” (Iași), iunie, nr. 6 (137) (www.convorbiri-literare.dntis.ro).
- Irimia 2007b = Dumitru Irimia, *Unitatea limbii și literaturii românilor*, răspuns la Laudatio, Universitatea de Stat din [Republica] Moldova, 24.VI.2007 (www.usm.md/start.aspx?textC=6&textCom=190).
- Ivănescu 1956/1989 = G. Ivănescu, *Limba poetică românească*, în vol. Ivănescu 1989.
- Ivănescu 1972/1989 = G. Ivănescu, *Stilul lingvistic al poeziei lui Lucian Blaga*, în vol. Ivănescu 1989.
- Ivănescu 1984 = G. Ivănescu, *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului*, studiu introductiv în Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*, editate de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, București, Editura Academiei.
- Ivănescu 1989 = G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea.
- Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Introducere. Humboldt și humboldtianismul*, în Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas.

G. IVĂNESCU AND DUMITRU IRIMIA ON STYLE AND STYLISTICS

ABSTRACT

The study focuses on the most important Ivănescu's and Irimia's concepts of style and stylistics. The two linguists share a pertinent view on the poetic language and style. Emphasizing the relationship between competence and performance, the poet gives a new use to the existing linguistic material within the social group, through the stylistic function. The stylistic function is opposed to the communication function of language. Sometimes, it requires the use of non-existent terms in normal literary language at a specific time. On the other hand, the poet might find the *semantic-stylistic complementarity* of lexical content of the word as being *forgotten* in the deep level of language.

Keywords: *poetic language, style, expressivity, norm, stylistic system.*

GRAMATICA ȘI LOGICA LA G. IVĂNESCU¹

DUMITRU NICA*

În concepția lui G. Ivănescu, structura limbii nu poate fi explicată convingător decât prin structura gândirii. Un prim teren de demonstrație a acestei idei i-l oferă lingvistului ieșean gramatica, cu subcompartimentul ei, morfologia: „Analiza lingvistică [...] ne arată că nu se poate face abstracție de gândire, de fapte logice, în explicarea faptelor fundamentale ale morfologiei [...], că esențialul din structura morfologică a limbii se explică tocmai prin gândire, prin faptele logice” (Ivănescu 1963: 265).

Cum problema centrală a morfologiei o constituie părțile de vorbire, „în care, după câte știm, nu s-a făcut până acum nici un progres” (*ibidem*: 261), G. Ivănescu întreprinde o analiză logică a acestora, ajungând la următoarele concluzii: „[...] numai substantivul și pronumele exprimă noțiuni, [...] adjectivul, numeralul și verbul exprimă note din conținutul noțiunii și [...] adverbul exprimă o modalitate a unei note din conținutul noțiunii. Concluzia este aceasta: diversele clase de cuvinte sunt reflexe ale unor fapte din planul gândirii, și anume manifestarea pe planul limbii a unor fapte de ordin formal (morfologic) din planul gândirii; numai analiza profundă a faptelor de gândire ne indică deosebirea dintre diversele clase de cuvinte; punctul de vedere logic nu este, cel puțin câteodată, în morfologie și sintaxă, un punct de vedere străin lingvisticii, ci se identifică chiar cu punctul de vedere lingvistic” (Ivănescu 1964: 193).

Punctul de vedere logic al lui G. Ivănescu se confirmă întru totul prin compararea cu un criteriu lingvistic, subordonarea, propus în interpretarea părților de vorbire de Otto Jespersen și cunoscut sub numele de *teoria rangurilor* (Jespersen 1975: 101–116). Din confruntarea punctului de vedere logic al lui G. Ivănescu cu cel gramatical al lui Otto Jespersen putem desprinde următoarele caracteristici ale părților de vorbire principale: substantivul exprimă noțiuni și este

¹ Lucrarea reia, cu unele modificări, articolul nostru *Teoria părților de vorbire la G. Ivănescu și la alți lingviști contemporani*, publicat în „Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza»”, t. XXXIV, Secțiunea IIIe. Lingvistică, 1988, p. 93–95.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, bd. Carol I, nr. 11, România.

o parte de vorbire de rangul I; adjectivul și verbul exprimă note din conținutul noțiunii și (tocmai de aceea) sunt cuvinte de rangul al II-lea; adverbul exprimă note ale notelor și (tocmai de aceea) este un cuvânt de rangul al III-lea. Pronumele, în schimb, nu exprimă noțiuni, nici note din conținutul unei noțiuni, decât în mod indirect (Coseriu 1978: 60; Tesnière 1959: 59). De aceea, el este și greu de definit. În enunț pronumele funcționează ca elemente de rangul I (pronumele substantivale) sau ca adjuncti (adjectivele pronominale). Numeralele au conținut noțional (acoperă, în general, categoria logică a cantității) și funcționează, de regulă, ca elemente de rangul al II-lea (numeralele adverbiale și cele distributive, având distribuție adverbială, funcționează numai ca elemente de rangul al III-lea).

Criteriul logic al lui G. Ivănescu iese în relief prin aplicarea teoriei lui Eugenio Coseriu despre sens. Operând cu trei tipuri de înțeles, și anume lexical, categorial și instrumental, părțile de vorbire se organizează în felul următor:

1. părți de vorbire reprezentate de cuvinte lexematice: substantivul, adjectivul, verbul și adverbul. Spre deosebire de Coseriu, aici încadrăm și numeralul, întrucât acesta este reprezentat de cuvinte care au înțeles lexical, exprimând note (cantitatea) din conținutul unei noțiuni, așa cum demonstrează G. Ivănescu (1963: 264);

2. părți de vorbire categorematic: pronumele și celelalte substitute care au alte orbite²;

3. părți de vorbire instrumentale: prepoziția, conjuncția, reprezentate de cuvinte care au înțeles instrumental. Printre acestea se numără și o serie de „cuvinte fonice”, cum le numește G. Ivănescu (1965: 424): articolul, verbele auxiliare, verbele copulative.

Între cele două moduri de a vedea și a aplica criteriul logico-semantic (G. Ivănescu – Eugenio Coseriu) prezentate aici există un raport de strânsă complementaritate, întrucât anumite sensuri concrete ale cuvintelor noționale satisfac anumite valori categoriale (substantiv, adjectiv, verb, adverb). Cuvintele se organizează în părți de vorbire după înțelesul lor abstract, categorial. Semnificația categorială sau de clasă este un aspect al înțelesului gramatical.

O poziție apropiată de cea a lui G. Ivănescu o întâlnim la Lucien Tesnière, care împarte cuvintele în două mari clase: cuvinte pline și cuvinte goale (vide). În cadrul cuvintelor pline, lingvistul francez distinge două straturi: unele exprimă ideea de substanță (substantivele) ori de proces (verbele), iar altele exprimă însușiri ale substanțelor (adjectivele) ori ale proceselor (adverbele). „Cele patru specii de cuvinte pline [...] reprezintă pietrele unghiulare ale vorbirii” (Tesnière 1959: 63). Cuvintele vide sunt acelea „care nu sânt încărcate cu o funcție semantică, sânt simple unelte gramaticale” (*ibidem*: 54).

Punctul de vedere logic al lui G. Ivănescu poate fi coroborat cu punctul de vedere sintactic al lui J. Kuryłowicz. După lingvistul polonez, în cadrul fiecărei

² Pentru termenii *orbită*, *relație orbitală*, *axă orbitală*, vezi Hockett 1976: 259. Cf. Nica 1988: 118.

părți de vorbire există o ierarhie între diferite funcții sintactice. Astfel, J. Kuryłowicz (1936) distinge o funcție sintactică primară și o funcție sintactică secundară. Funcția sintactică primară, sau funcția-bază, corespunde formei-bază a unui cuvânt; funcția secundară corespunde formei (formelor) „derivate”. Cele patru părți de vorbire fundamentale au următoarele funcții primare: substantivul → subiect; adjectivul → atribut (determinant al substantivului); verbul → predicat; adverbul → circumstanțial (determinant al verbului). Kuryłowicz nu are în vedere că o formă-bază poate acoperi, pe lângă o funcție primară, și una sau mai multe funcții secundare.

Coroborând concepția logică a lui G. Ivănescu cu teoriile lui Jespersen, Tesnière, Kuryłowicz și Coseriu, putem caracteriza părțile de vorbire principale în felul următor: substantivul este o parte de vorbire care exprimă noțiuni, (de aceea) este un termen de rangul I și are funcție primară de subiect; adjectivul este o parte de vorbire care exprimă note din conținutul unei noțiuni, (de aceea) este un termen secundar și are funcție primară de atribut; verbul este o parte de vorbire care exprimă note din conținutul unei noțiuni, (de aceea) este un termen secundar și are funcție primară de predicat; adverbul este o parte de vorbire care exprimă note ale notelor, (de aceea) este un termen terțiar și are funcție primară de complement circumstanțial (pe lângă verb și adjectiv). Părțile de vorbire principale sunt reprezentate de cuvinte lexematice.

Pe scurt, analiza logică a părților de vorbire întreprinsă de G. Ivănescu este confirmată și întărită de interpretările, făcute din alte puncte de vedere, ale unor lingviști din generații și din școli diferite.

BIBLIOGRAFIE

- Coseriu 1978 = Eugenio Coseriu, *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Gredos.
- Hockett 1976 = Charles F. Hockett, *Curso de lingüística moderna*, 3ª edición, Buenos Aires, Editorial Universitaria de Buenos Aires [*A Course in Modern Linguistics*, New York, Macmillan, 1958].
- Ivănescu 1963 = G. Ivănescu, *Gramatica și logica*, I. *Structura gândirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în „Analele Universității din Timișoara”, I.
- Ivănescu 1964 = G. Ivănescu, *Gramatica și logica*, II. *Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în „Analele Universității din Timișoara”, II.
- Ivănescu 1965 = G. Ivănescu, *Nume și verb*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, Editura Academiei.
- Jespersen 1975 = Otto Jespersen, *La filosofía de la gramática*, Barcelona, Anagrama (*The Philosophy of Grammar*, London, Allen & Unwin, 1924).
- Kuryłowicz 1936 = Jerzy Kuryłowicz, *Dérivation lexicale et dérivation syntaxique. Contribution à la théorie des parties du discours*, în „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris”, XXXVII, p. 79–92.
- Nica 1988 = Dumitru Nica, *Teoria părților de vorbire. Aplicații la adverb*, Iași, Editura Junimea.
- Tesnière 1959 = Lucien Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, Paris, Klincksieck.

GRAMMAR AND LOGIC WITH G. IVĂNESCU

ABSTRACT

G. Ivănescu argues that the language structure cannot be convincingly explained but through the structure of thought, and he takes grammar, with its first compartment morphology, as a proof terrain for this assertion. Since the parts of speech are at the very centre of morphology, in where all grammatical issues have their projection, G. Ivănescu proceeds to the logical analysis of the different parts of speech. Such an analysis leads him to the conclusion that the logical point of view in morphology and syntax is not distant from, but identical with the linguistic point of view. G. Ivănescu's theoretical position is shared by Romanian as well as foreign linguists pertaining to several generations and schools, such as Otto Jespersen, J. Kuryłowicz, Lucien Tesnière, Charles F. Hockett, Eugenio Coseriu.

Keywords: *language and thought, grammar and logic, morphology, parts of speech, definition of parts of speech.*

PRINCIPII ALE CERCETĂRII ISTORIEI LIMBII
LA G. IVĂNESCU

CĂTĂLIN NICOLAU*

În lucrarea de față urmărim să prezentăm, în mod sintetic, principiile pe care, în concepția lui G. Ivănescu, ar trebui să le respecte cercetătorul istoriei unei limbi. În expunerea noastră avem în vedere două planuri: pe de o parte, urmărim planul metodologiei cercetării, iar, pe de alta, planul obiectului de studiu.

1. Planul metodologiei cercetării

Planul cercetării vizează principiile de ordin metodologic pe care, după savantul ieșean, trebuie să le aplice istoricul unei limbi. Din punct de vedere doctrinar, Ivănescu este, cel puțin într-o anumită privință, un antistrukturalist, în sensul că respinge unele idei ale acestei orientări, pe care le consideră limitative în studiul istoriei limbii. Potrivit doctrinei structuraliste, limba evoluează prin ea însăși, în virtutea unor tendințe interne și independent de orice influență exterioară. Ivănescu a respins din ideologia structuralistă tocmai această idee a autonomiei limbii, întrucât, în concepția sa, tendința de a explica limba numai prin ea însăși implică izolarea ei de „omul fizic, psihic și spiritual și de dezvoltarea societății” (Ivănescu 2000: 3); astfel, el a considerat că evoluția lingvistică este influențată de factorii interni limbii, însă ea este dirijată în special de factorii extralingvistici.

Din comentariile făcute de Ivănescu pe marginea felului în care diferiți cercetători au abordat fenomenul evoluției lingvistice (Ivănescu ms. nr. 52/6b)¹ putem deduce câteva trăsături care trebuie să caracterizeze orice expunere a istoriei unei limbi.

O primă condiție care trebuie respectată de cercetătorul diacroniei lingvistice este ca acesta să identifice în istoria limbii de care se ocupă etape de evoluție.

* Colegiul Tehnic „Ion Holban”, Iași, str. Pantelimon Halipa, nr. 16, România.

¹ Vezi, de asemenea, secțiunile introductive ale unor studii mai complexe, precum Ivănescu 2000 sau Ivănescu 1950.